

Адальберт

Штиртер

Вітіко

Роман

Харків
«ФОЛІО»
2017

1. СПІВ, ДЗВІНКИЙ І ЧИСТИЙ,
НАЧЕ СПІВ ЖАЙВОРОНКА

У верхній течії Дунаю стоїть місто Пассау. Річка тільки-но вийшла зі Швабії та Баварії, і до цього міста доходить один із південних виступів баварсько-богемського лісу. Цей виступ — гостра і прямовисна скеля. Єпископи Пассау збудували на ній укріплений замок Оберхаус, щоб при нагоді мати змогу оборонятися від своїх підданих. На схід від Оберхаусу височіє ще один кам'янистий горб, на якому стоїть будиночок, що колись належав черниціям, тож його називають Черничим маєтком. Між цими двома горами пролягає ущелина, по якій тече річка, що, як дивитися згори, чорна, мов чорнило. Це Ільц, він тече з богемсько-баварського лісу, що всюди посилає до Дунаю бурі та чорні річки, і тут поєднується з Дунаєм, на чималій відстані оздоблюючи його північний берег темною каймою. Оберхаус і Черничий маєток поглядають згори на місто Пассау, що лежить на південь по той бік Дунаю на широкій височині. Далі за містом є ще одна річка, що тече з далекого південного високогір'я. Це Інн, він теж тут впадає в Дунай і також формує вздовж його південного берега кайму, але вже світло-зелену. Покріплений цими двома допливами, Дунай тече потім далі на південний схід і має на своїх берегах, здебільшого на північному, високі, вкриті лісом гори: виступи богемського лісу, які спускаються аж до води. На північ від щойно описаної місцевості земля піднімається, наче окремими сходишками, вгору назустріч лісові, що дістав назву богемсько-баварського.

Той край рясніє гірськими схилами, довгими хребтами, численними глибокими улоговинами та круглястими долинами, і хоча тепер його здебільшого вкривають луки, поля й людські оселі, він належить усе-таки до того величезного лісу, який, напевне, багато років тому ріс на кожному клаптику землі. Але що вище вгору, то щедріше прикрашають той край дерева та ліси, то рясніше його омивають чисті струмки з гранітними бережками, то частіше його овіває чисте й прохолодне повітря, аж поки на горах Арбер, Лузни, Унчин, Плехи і Драйзесель (горі Трьох Сідал) ліс здіймається найвище і стає найгустішим, а в багатьох місцях просто-таки непрохідним. Цей ще й досі великий ліс у низинах переважно буковий, вище починається царство ялиць і всієї родини хвойних, і, нарешті, на гірських гребенях часто росте гірська сосна і трапляється криволісся, але не через велику висоту, а внаслідок холодних вітрів, які панують там залюбки й вільно. З гострих залісених гірських гребенів можна побачити долину Влтави, що змійється, інколи поміж болотистих земель, вільних від лісу, і тече в далекі краї. Ліс постає перед річкою густими широкими хвилями, нерідко бере її у свій затінок, а потім знову дає їй змогу текти далі серед лук і пасовиськ. Отакими численними хвилями ліс тягнеться на північний схід у глиб Богемії, аж поки через багато годин, які довелося б іти пішки, своєю останньою хвилею, яка має назву Бланско, виходить на рівнину, де стоїть місто Будейовіце. Якщо в улоговинах і округлих долинах ліс ще дає притулок численним лукам, ланам і селам, то посередині неприборкані лісові хащі тягнуться від гори Плехи на схід через гори Сморчина (Хохфіхт), Красні Планини і Градки, і в ньому немає ані галявин, ані людських осель. Річка Влтава теж тече на схід, і то тільки по Богемському краю. Її течія в долині великого лісу дуже повільна. Нижче від Єзуїтського лісу вона натрапляє на гору Луч, що стоять на лівому березі. Далі Влтава зустрічається зі скелею Чортового муру, і її течія коло нього бурхлива й несамовита. Нижче річка знову

обминає гарні лісисті пагорби і ще якийсь час тече на схід. Потім змінює напрям, повертає на північ і покидає Лісовий край. Її течія там жвавіша і швидша, ніж у болотистих лісових долинах на високогір'ї. Річка натрапляє ще на кілька твердих скель і лісистих пагорбів, які, звиваючись, змушена обминати, а також на кілька видовжених схилів, уздовж яких змушена текти прямо, аж поки гори стають дедалі нижчі й вона легко обминає їх, а потім, подолавши багато миль, виходить, як і Бланско, на рівнину, де стоїть Будейовіце. Найважливіші населені пункти, які Влтава й нині проминає вздовж своєї течії, — села Горні Плана і Фримбурк, абатство Вишші Брод і містечка Рожмберк і Крумлов.

За доби, коли в Німеччині владарював Конрад III, перший із роду Гогенштауфенів, у Баварії правив Генріх Гордий, маркграфом австрійським був Леопольд Шедрий, а на княжому престолі в Богемії сидів Собеслав I, — ідеться про 1138 рік, — ущелиною між горою, де стоїть Оберхаус, і горою Черничого маєтку (тоді на тих горах буяла дика рослинність) від Дунаю до північних пагорбів верхи на сивому коні, чия масть видавалася майже такою, як свіжо розламаний шматок заліза, їхав один чоловік, власне, ще юнак. Ріденька порість, радше жовта, ніж каштанова, прикрашала його верхню губу і обрамляла підборіддя. Щоки були майже малинові, очі сині. Про волосся на голові годі було щось сказати, бо його цілковито прикривав шкіряний шолом, що був немов чашею з дуже міцного і грубого матеріалу, тож навіть досить сильний удар мечем навряд чи пробив би його, і шолом так сидів на голові, що ховав усередині все волосся, а від вух на спину тягнулась запона, тож навіть удар по шиї, здається, не завдав би вершникові шкоди. Але це подовження шолома не вільно звисало на плечі, а лежало грубим шаром і ховалося під куртку, що, пошита з такої самої шкіри, тісно облягала весь тулуб. Під пахвами були прорізи, щоб можна було підняти руку високо вгору і глянути в разі потреби на спідній полотняний одяг. Певне, з такої самої шкіри були й штани верхівця. Вся та шкіра

попервах була тьмяно-жовта, і, хоча годі було недобачити, що її дуже ретельно доглядали та чистили, слід усе-таки визнати, що вона була не нова й на ній видніли сліди від негоди й зітертих плям. На поясі у вершника висів меч. Якийсь плащ або полотняна, а то й вовняна свита була скручена і пристебнута до сідла, тож важко було здогадатися, що то за річ і навіщо вона. Тільки колір здавався сірим. Вершник не мав пір'їн на голові і ніде ніяких знаків на собі. Руки були без рукавичок, права звисала, а ліва тримала вузду. Кінь мав більші копита й міцніші ноги, ніж у звичайних бойових та верхових коней. Вершник, вибираючись з ущелини, не поглядав ані праворуч, ані ліворуч і не озирався на місто. Була рання година дня наприкінці літа, що вже наближалось до осені. День був безхмарний, і сонце припікало. Кінь ішов уздовж ущелини повільною ступою. Вийшовши з неї, пішов швидше, але й далі ступою. Піднімався довгим схилом на гору, потім ступав по пласкій вершині, далі з гори, знову схилом угору, другим схилом униз, у ліс, із лісу, аж поки настав уже майже полудень. Тієї пори вершник доїхав до кількох рубаних хат, що мали назву Гауценберг. Хати безладно розкинулись на горбистій місцевості. Там уже було холодніше, ніж на Дунаї, бо, якщо в Пассау росло багато плодкових дерев, тут здіймалася вгору одинцем тільки дика черешня, а її не раз зламане гілля свідчило, що взимку повз неї промчало багато несамовитих бур. Натомість навколо черешні дуже гарним кружечком скупчились горобини, що росли й коло багатьох хат і поєднували зелень свого листя і вже народжувану червінь ягід із сірою барвою покрівель. Заїзд був кам'яним будинком, коло нього теж росла горобина, а сам він мав плаский дах із великих гранітних плит із широкою стріхою. Крокви виступали далеко вперед, були пофарбовані в червоний колір і прикрашені різьбленням. У стіні, що виходила на вулицю, були двері з червоними одвірками. Вони вели до шинку. Неподалік від дверей були ворота, що вели на подвір'я. На вулиці стояло чимало кам'яних столів. Далі вглиб стояли вкопані в землю конов'язі. Ще далі від тих

стовпів стояло кілька відкритих стаєнь, щоб коні мали дах над головою. Позаду стаєнь виднів ліс.

Вершник, доїхавши до хат, повернув на вузьку стежку до заїзду, там став і спішився. Підвів коня до конов'язі, дістав вудила з пасці, дістав недоуздок із сідельної сумки і прив'язав ним коня до конов'язі. Потім дужою чоловічою рукою взяв із сідла вовняну ганчірку і протер обидва боки та інші частини коня. Впоравшись і струсивши ганчірку, ще провів голою долонею по животу й по спині тварини, що дивилася на нього. Потім накрив коня плащем. Коли він розклав той плащ, стало видно, що то дуже простий і невигадливий шматок грубої вовняної тканини сірої барви. Коню він не дав ні паші, ні води, а покинув його й пішов до одного з кам'яних столів, за яким нікого не було, й сів.

На лаві перед заїздом сидів чоловік, вбраний від шиї до підшов в однакову грубу буру тканину, яка тісно облягала його струнку постать. На плечах він мав дуже коротку сіру свиту, пошиту зі ще грубшого полотна, ніж решта одягу. На ногах були важкі черевики. Більше він не мав на своєму тілі нічого. Голова була непокрита, а на ній буяло таке густе й кучеряве чорне волосся, що здавалося, ніби кожне окреме пасмо скрутилося в кільце. Навколо підборіддя, на верхній губі й на обох половинках обличчя видніло таке саме коротеньке волосся, але, здається, ще кучерявіше. З тієї чорноти визирало червоне молоде обличчя з дуже великими чорними очима. Чоловік обв'язував міцним залізним дротом, сплітаючи його руками, наче ґрати, тріснутий череп'яний горщик. Вершник сів обличчям до того чоловіка.

Збоку від вершника, десь за десять кроків від нього, за дерев'яним столом сиділи ще двоє чоловіків. Вони мали на собі дуже брудні шкіряні жилети. А широка стільниця не давала змоги побачити, в чому вони вбрані нижче. Їхні шкіряні шапки лежали на столі. Один мав темно-руде волосся і руду бороду, другий був чорнявий, але в тій чорноті проступало вже багато сивини. Рудобородий мав років тридцять,

сивобородий — років п'ятдесят. Обличчя в обох були дуже засмагли. Перед чоловіками на столі стояв великий череп'яний кухоль із синіми намальованими квітами. До лави коло столу був прихилений арбалет, а на лаві лежала палиця з залізним вістря, яку можна було б назвати і списом. На вулиці вже не було інших гостей, крім мандрівного крамаря за найдальшим і найменшим столом, що поставив свого возика з товарами, певне, з череп'яним посудом, коло себе.

А чи був хто в самому шинку, годі було побачити.

Тільки кури господаря походжали на сонечку і вряди-годи дзьобали зеренце з розсипаного конячого фуражу.

Коли вершник сів за стіл, з дверей із червоними одвітками до нього вийшов господар у куртці з оленячої шкіри, темних штанах і плескатій шапці. Підійшов до столу, де сидів юний вершник, і запитав:

— Чи потрібне вам щось, що може дати наш дім?

— Гарзд, якщо ви до моїх послуг, — відповів вершник, — то дуже небагато. Подайте мені шматок м'яса, хліб і трохи пива. А коли я поїм, пришліть слугу, щоб я сказав йому, що потрібне для мого коня.

— Я й сам догляну вашого коня, — запропонував господар.

— Для мене було б краще, якби ви вчинили саме так, як я просив, — заперечив вершник.

— Добре й так, — кивнув господар і пішов.

З заїзду одразу вийшла червонощока дівчина з двома руськими косами, що звисали з потилиці на червоний нагрудник і чорну вовняну спідницю. Дівчина постелила чисту скатертину на нерівну стільницю й поклала зверху мисочку, ніж і виделку. Потім принесла в сірому кухлі теж із намальованими синіми квітами пиво і нарешті шматок смаженої телятини і буханець хліба. Вершник розрізав м'ясо і хліб, з'їв їх і запив пивом. Коли він допив, прийшов господар і хотів знову наповнити кухоль, але вершник поклав руку на вінця й проказав:

— Досить, я вже вгамував свою спрагу. Пришліть тепер слугу, щоб мій кінь був доглянутий.